

Nota uz javno pravo i zakonodavstvo

Riječ *javno* izvorno označuje pojavni svijet što ga svatko može zamijetiti svojim osjetilima, dakle svijet ili prostor koji je otkriven našim osjetilima i s kojega je skinut veo i uklonjen mrak. Konceptualna oprečnost *java* i *san* sugerira *javu* kao realan i trijezan dio ljudskog života. Riječ *javno* potom znači otvorenost, oglašenost ili obnarodovanost, opću pristupačnost ili dostupnost, za razliku od (privatne ili tajne) nepristupačnosti, zatvorenosti i skrivenosti ili skrovitosti.¹

**MARIO
KOPIĆ**

Tim općim odredbama valja pridodati i političko značenje riječi *javno*.

U vidu imamo latinsku riječ *publicus* (*javno*) koja potječe od druge latinske riječi *populus* (*puk*). *Populus* je puk koji je organiziran u svojoj političkoj zajedni-

ci gradu-državi (*civitas*). Iz latinskog je ova riječ prešla u druge romanske jezike, a preko njih i u engleski. Javno (*publicus*) znači pučko (popularno). Otu- da sve ono što je steklo široki publicitet istodobno stječe i preduvjet popularnosti. Pritom valja napomenuti da francuska riječ *publicité* i engleska riječ *publicity* nemaju ili su izgubile ono prvotno političko, pa i normativno značenje javnosti koje imaju ili su pridobile naša riječ *javnost* i *javno* i njemačka riječ *Öffentlichkeit* i *öffentlich*. Francusko i englesko značenje uglavnom je reducirano na oglašenost, objavljenost, obnarodovanost, upravo na *publicitet*, dakle na značenja koja su u upotrebi više u društvenoj nego u političkoj sferi. S druge pak strane, u tim je jezicima faktički izbljedi- la razlika između pojma *javnost* i pojma *javno mnijenje* (*opinion publique*, *public opinion*). Pojam javno mnijenje ima svoje strogo političko, kao i nepolitičko, odnosno ne strogo političko značenje.

U svakodnevnom govoru, kao i u znanosti (naročito pravnoj), riječ *privatno* protivna je riječi *javno*. Ona također potječe iz latinskog (*privatus* znači osoban i lišen), napose iz rimske civilističke jurisprudencije koja je svoju renesansu

¹ Uz izlaganje u tekstu vidi Plessner, 1985.

doživjela u građanskom društvu i njegovu privatnom pravu. Socijalnu jezgru privatnog susrećemo u rimskoj obitelji (*familia*) i u institutu privatnog vlasništva (*proprietates privatae*).² Dok rimska *res publica* posjeduje javna (opća) dobra, poznata kao *res extra commercium*, koja su izuzeta iz prometa (javni putovi, trgovini, akvadukti), sfera privatnog u pravnom je smislu sfera prometa i (trgovinske) poslovnosti.

No privatnost implicira i intimnost. Rimljanima je njihovo kućno ognjište bilo podjednako važno kao i njihova *res publica*. Privatno nisu nikad žrtvovali javnom. Plinije mlađi govori da je kuća *paterfamiliasa* bila čak i za sužnjeve isto što i *res publica* za rimske građane. U obiteljskom gnijezdu lepršali su lari i penati, božanstva kućnog ognjišta, skrivenog od pogleda javnosti. Kako to nadalje lijepo formulira Hannah Arendt: *Tajna početka i kraja smrtnog života može biti očuvana samo ondje gdje ne prodiru svjetlo javnosti*.³ Privatni za razliku od javnog ima i svoje privativno značenje: odsutnost drugog, ravnodušje prema drugom. No oštra granica prema javnom briše se onoga časa kada privatno vlasništvo biva javno priznato, odnosno zaštićeno *erga omnes* (protiv svijeta).⁴

² Usp. Habermas, 1990: 4–67.

³ Arendt, 1994: 61.

⁴ U grčkom jeziku imenica *nomos* (zakon) dolazi od glagola *nemein* koji se pojavljuje u tri osnovna značenja: uzimati (posjedovati, vladati), dijeliti (razdijeliti, podijeliti) i pāsti (potrošiti, pustošiti). Otud njemački teoretik Carl Schmitt izvlači nekoliko zanimljivih zaključaka o nastanku vlasništva. Ono se najprije javlja u obliku zauzimanja zemlje, prvog načina stjecanja stvari. To zauzimanje zemlje, koje se kasnije izražava rimskim pravnim terminima *occupatio* i *appropriatio*, u povijesnom razviću postiže različite oblike posredstvom ratova i kolonizacije. Upućujući na Hobbesa, prema kojemu su pravo i vlasništvo posljedica raspodjele, Schmitt potom izvlači zaključak o situiranosti pojma pravde (kao *sum cuique*) u sferi raspodjele. Treće, pak, značenje zakona pretpostavlja ne samo vlasništvo nego i proizvodnju i potrošnju. Usp. Schmitt, 2003: 490–504.

BITNO NEPRIVATNO OBILJEŽJE PRIVATNOSTI SASTOJI SE U SKRIVENOSTI, ODNOSNO MOGUĆNOSTI DA SE IZ JAVNOSTI (I SVIJETA) MOŽEMO POVUĆI U SVOJA ČETIRI ZIDA, SKLONITI OD TUĐIH POGLEDA I UŠIJU

Hannah Arendt smatra da je javno priznanje privatnog vlasništva upravo datum nastanka društva: društvo je rođeno u času kada su privatno kućanstvo i njegova privreda postali stvar javnosti. Jav-

no je izraslo iz privatnog, odnosno privatno se *dijalektički* preobrati u javno. Sudbina javnog je stoga povezana sa sudbinom privatnog: *odumiranje javnog u njegovim konačnim stadijima prati radikalno ugrožavanje privatnog*.⁵

U nepokretnom vlasništvu Arendt vidi vezanost čovjeka za određeno mjesto u svijetu, uvjet njegova organskog života. Vlasništvo je bilo identično obitelji koja je zauzimala odgovarajuće mjesto. U antičkom su svijetu sužnji mogli imati posjed (*possessio*), ali ne i vlasništvo (*proprietates*). Privatno je vlasništvo tako shvaćeno kao uvjet i jamstvo osobne slobode i intimnog života čovjeka u svijetu. U društvenom procesu Arendt vidi upravo raspad, disoluciju privatnosti, točnije rečeno kroz preobrazbu nepokretnog vlasništva u pokretni posjed. Tada svaka *fungibilna* stvar postaje predmetom *konzumiranja*. Presudno u tom društvenom procesu, svojstvenom novovjekovlju, jest okolnost da je vlasništvo izgubilo svoj prostorni, a posjed svoj svjetovno-stvarstveni karak-

⁵ Arendt, 1994: 59.

ter. Najveća pogibao u društvenom razviću novovjekovlja jest upravo *razvlaštenje* čovjeka. Pritom zapravo nije posrijedi ukidanje privatnog posjeda, nego ukidanje privatnog vlasništva kao dijela svijeta koji je svojstven čovjeku.⁶ Bitno nepriyatvno obilježje privatnosti sastoji se u skrivenosti, odnosno mogućnosti da se iz javnosti (i svijeta) možemo povući u svoja četiri zida, skloniti od tuđih pogleda i ušiju. O tome nam, primjerice, svjedoči značenje latinske riječi *atrium* (stan pocrnio od dima s otvorenim ognjištem). Privatnost ovdje znači intimnost i nutarnju subjektivnost. *Svi poznajemo svojevrstu površnost ('Verflachung') što je nezostavno donosi život koji je proveden samo u javnosti. Upravo zato jer je stalno pred očima, on gubi sposobnost da se iz tamne dubine podigne u svjetlost svijeta; gubi onu tamu i tajnu što daju životu uvijek različitu dubinu u jednom vrlo realnom, nesubjektivnom smislu. Jedini način da zajamčimo tamnost onoga što mora ostati skriveno pred svjetlom javnosti jest privatno vlasništvo, mjesto koje nikome nije dostupno i gdje je čovjek ujedno siguran i skriven.*⁷

⁶ Sigmund Freud privatno vlasništvo vezuje upravo uz psihofizičku strukturu ljudske prirode: *Oduzimanjem privatnog vlasništva oduzima se ljudskoj želji za agresijom jedno sredstvo nesumnjivo značajno, ali svakako ne i najznačajnije. To nimalo ne mijenja razlike u moći i utjecaju koje agresija zloupotrebljava za svoje ciljeve, pa ni njezinu bit. Nju nije stvorilo vlasništvo, ona je gotovo neograničeno vladala u pradavnim vremenima kad je imovina bila još vrlo oskudna, ona se viđa također u dječjoj sobi tek što je napustila svoj analni praoblik i ona je talog svih nježnih ljubavnih i međuljudskih odnosa, možda s jednim izuzetkom onoga između majke i njezinog muškog djeteta. Ukinemo li osobno pravo na materijalna dobra, preostaje ipak povlastica koja proistječe iz seksualnih odnosa, što mora postati izvorom najjače mržnje i najžešćeg neprijateljstva između inače izjednačenih ljudi. Ako bismo i tu povlasticu otklonili potpunom slobodom seksualnog života, ako bismo dakle odbacili obitelj, klicu kulture, tada se doduše ne može predvidjeti kakvim novim putovima bi krenula kultura u daljnjem razviću, ali sigurno možemo očekivati da bi je ta nenarušiva osobina ljudske prirode pratila i tamo.* Freud, 1953: 103.

⁷ Arendt, 1994: 68.

U kojoj je mjeri političko značenje imalo vlasništvo, odnosno imovinsko stanje, pokazuje se najbolje u tome da je to stanje sve do kraja 19. stoljeća bilo bitan

HANNAH ARENDT SMATRA DA JE JAVNO PRIZNANJE PRIVATNOG VLASNIŠTVA UPRAVO DATUM NASTANKA DRUŠTVA: DRUŠTVO JE ROĐENO U ČASU KADA SU PRIVATNO KUĆANSTVO I NJEGOVA PRIVREDA POSTALI STVAR JAVNOSTI

uvjet za uživanje građanskih prava. Kant je to precizno opisao u svojem spisu iz 1793. godine pod naslovom *O općoj izreci: to bi u teoriji moglo biti ispravno, ali ne vrijedi u praksi. Samostalnost ('sibisufficientia') člana republikanskog uređenja ('des gemeinen Wesens')* kao 'građanina', to jest kao suzakonodavca postoji ako je on svoj vlastiti gospodar ('sui iuris'), i pritom ima neko 'vlasništvo' (u koje se može ubrojiti i svaka umjetnost, zanat, ili lijepa umjetnost, odnosno znanost) od koga se izdržava i koji nikome ne 'služi' osim republici (općoj stvari, prim. M. K.) u pravom smislu riječi.⁸ Drugim riječima, lica koja nisu svoj vlastiti gospodar nesamostalne su individue. Svojtvo građanina, dakle, ne pripada licima koja služe druge. Kućna posluga, trgovinski pomoćnici, nadničari, frizeri i tome slično obični su operarii, a ne artifices (u širem značenju riječi), pa nisu ni kvalificirani biti državljanima, a time ni građanima. Svi su oni *pod već postojećim javnim zakonima slobodni i jednaki*, ali ne mogu

⁸ Kant, 1968: 150–151.

se svi jednako uvažavati što se tiče prava da donose ili daju zakone. Građanin je samo onaj koji u zakonodavstvu ima udjela (pravo glasa) i kao takav je pravno sposoban. Ostali su štićenici (*Schutzgenossen*), oni nemaju pravo glasa i nisu pravno sposobni. Pojam građanina je, dakle, u Kantovoj filozofiji prava isključivo rezerviran za vlasnike i obrazovane, premda Kant razlikuje građanina (*Staatsbürger, citoyen*) od stanovnika (*Stadtbürger, bourgeois*).

To djelatno sudjelovanje građana u donošenju zakona stari su Grci osiguravali strogom ustanovom *graphe paranomon* (tužba protiv onih koji su predložili štetne zakone).⁹ U povezanosti vlasništva s političkom djelatnošću u prošlosti najbolje se ogleđa prožimanje sfere javnog sa sferom privatnog života. Čovjek je politički slobodan tek ako je oslobođen nužnosti rada u cilju opstanka, subzistencije. Duboki korijeni starogrčkog prezira prema fizičkom radu u posthomerovskom periodu mogu se objasniti činjenicom da je taj rad bio strogo dodijeljen sferi životne nužde, sferi domaćinstva i obitelji (*oikos*), u kojoj vladaju odnosi punog gospodstva domaćina nad radom i životom sužnjeva i odnosima članova obitelji, sferi koja je stajala niže od javne sfere, sfere politike, političkog života (*bios politikos*). Uostalom, kako ističe Hannah Arendt,¹⁰ sve riječi za *rad* u europskim jezicima: latinska i engleska *labor*, grčka *ponos*, francuska *travail*, njemačka *Arbeit* prvotno znače muku ili patnju (*Mühsal*) u smislu tjelesnog naprezanja koje izazivlje nezadovoljstvo i bol, označavajući istodobno i porođajne bolove. Njemačka riječ *Arbeit*, kao i grčka *ponos* imaju isti etimološki ko-

rižen s riječima *Armut*, odnosno *penia* (siromaštvo, oskudica).

U mislima o privatnosti kod Hannah Arendt nahode se vidni tragovi nasljeđa filozofije egzistencije Karla Jaspersa i Martina Heideggera. U modernim društvenim procesima, a ne u epifenomenu državi, valja iskati podrijetlo gubitka ljudske slobode. Otkriće intimnosti istodobno je i pobuna protiv posljedica društvenog razvića koju susrećemo kod Rousseaua i romantičara. Društvo karakteriziraju nivelacija i konformizam, biheviorizam (*zakoni* ponašanja) i automatizam. Društvu je inherentno da poravnava svako odstupanje i svako kolebanje. Arendt podrijetlo društvenog konformizma vidi u ideji jednakosti, one jednakosti koja podsjeća na jednakost članova obitelji pod despotskom vlašću oca obitelji, *pater familiasa*. Moderni egalitet, koji počiva na konformizmu svoj-

stvenom društvu, u svakom se pogledu razlikuje od jednakosti koja je bila poznata antici, prije svega grčkom gradu-državi (*polis*), u kojoj je javnost bila rezervirana za onoga koji nije bio prosječan. U razviću društvenog konformizma posebna uloga pripada ekonomiji i statistici koje su se emancipirale od etike i politike. Uniformirano ponašanje,

**TAJNA, KAKO
JE OBJASNIO
MAX WEBER,
ZAPRAVO
JE BIT BIRO-
KRACIJE I
BIROKRATSKE
VLADAVINE:
BIROKRATSKA
UPRAVA JE PO
SVOJOJ TEN-
DENCIJI SVAG-
DA UPRAVA
KOJA ISKLJU-
ČUJE JAVNOST.
SVOJE ZNANJE I
RAD ONA SKRI-
VA OD KRITIKE
KOLIKO GOD JE
TO MOGUĆE**

⁹ Vidi Welwei, 1998: 186.

¹⁰ Arendt, 1994: 327.

koje može biti statistički izračunato i zato znanstveno definirano, liberalistička je pretpostavka automatske harmonije interesa, ona *nevidljiva ruka* koja rukovodi društvenim ponašanjem ljudi i svagda iznova uspostavlja harmoniju suprotstavljenih interesa.¹¹ Taj negativni proces, koji je započeo s nastankom društva, doseže prema Arendt naposljetku onu točku na kojoj su svi članovi zajednice na jednak način obuhvaćeni i jednakom moći kontrolirani. Ta je točka masovno društvo ili pobjeda društva uopće, koje je njemu inherentnim ujednačenjem razorilo ne samo javni nego i privatni prostor, odnosno osvojilo prostor javnosti. Otud odlika i posebnost postaju automatski privatnom stvari pojedinačne individue.

Svoju kritiku masovnog društva, ako je posrijedi konformizam i uniformiranost, birokratska vladavina kao anonimna vlast *nikoga*, koja je jedan od najokrut-

IZ CIJELE ARKANSKE LITERATURE, NAPOSE IZ CLAPMAROVIH RAZLAGANJA, SLIJEDI NAROČITA PRAGMATIČKA POTREBA DA SE DOBRO SMIŠLJENIM I PRORAČUNATIM PLANOM ODRŽI VLADAJUĆI POREDAK U KOJEM JE INTERES VLADARA I INTERES DRŽAVE JEDNO TE ISTO

nijih i najtiranjskih oblika vladavine, Hannah Arendt formulirala je sa stajališta prošlog vremena što ga simbolizira antički politički život (*bios politikos*) ili *vita activa*. Naspram modernom, konformističkom egalitetu, ona naglašava ponajprije grčko shvaćanje jed-

nakosti. Pripadati svagda malom broju jednakih (*homoioi*) značilo je da netko smije proživjeti svoj život među jednakovrijednim, što je već samo po sebi isto što i privilegij. Ali polis, sam javni prostor, bio je mjestom najgoreg i najnemilosrdnijeg natjecanja na kojemu se svatko pred svima drugima morao isticati, dokazujući vrsnošću čina, riječi i doprinosa da živi kao *najbolji* (*aien aristeein*). *Drugim riječima, javni prostor bio je rezerviran za neprosječnog* (*'Nicht-Durchschnittlichen'*), *u njemu je svatko trebao pokazati po čemu se uzdiže nad prosječnim*.¹² Antičko aristokratsko načelo uzdizanja nad prosječnošću Arendt služi kao kritička norma u ocjeni i procjeni potpunog društvenog razvića. Drugim riječima, antički *praxis* (zajednički poslovi) u *polisu*, ispod kojega je rad kao životna nužda u kućanstvu i obitelji (*oikos*), stoji iznad ekonomske djelatnosti koja se u razviću društva razlila po cijelom javnom i privatnom prostoru i deformirala ga.

Riječ *tajno* kao kontrastan pojam *javnom* također ima svoje navlastito političko značenje. Tajna, kako je objasnio Max Weber, zapravo je bit birokracije i birokratske vladavine: *Tu nadmoć profesionalnog stručnjaka svaka birokracija pokušava još pojačati sredstvom 'čuvanja u tajnosti' ('Geheimhaltung') svojega znanja i svojih namjera. Birokratska uprava je po svojoj tendenciji svagda uprava koja isključuje javnost. Svoje znanje i rad ona skriva od kritike koliko god je to moguće*.¹³ U svakom slučaju, tajna ima svoju dugu povijest koja je povezana s poviješću apsolutizma, ali i sa svakom vlašću kao vlašću. Ponov-

¹² Ibidem, 42.

¹³ Weber, 1922: 671.

¹¹ Ibidem, 40–44.

no riječima Maxa Webera: *Svaka vlast, ustanovljena kao neprekidna vlast, jest u nekoj presudnoj točki tajna vlast* ('*Geheimherrschaft*').¹⁴ Politički pojam *arcantum* (tajna) nalazi se u središtu učenja o tzv. državnom razlogu (*ragione di stato*), teorijskom utemeljenju apsolutizma. Teološko opravdanje patrijarhalnosti i stalaške monarhije iscrpilo je svoje životne sokove i nije moglo odgovarati interesima nasljedne, apsolutne monarhije. Arkanska teorija odgovarala je arkanskoj praksi apsolutističke vlasti, njezinoj državnosti, poglavito ratnoj politici (*strategemata belli*) i diplomaciji kao modelu tajne politike. Svoj povijesni uzor arkanska teorija pronalazi u carizmu i u Tacitovim *Analima* u kojima je opisana Tiberijeva politika.¹⁵

Najpoznatiji pisac arkanske literature bio je Arnold Clapmar (Arnold Clapmarius) sa svojim spisom *De arcanis rerum publicarum*, što ga je njegov brat Johannes godinu dana nakon njegove smrti objavio u Bremenu 1605. godine.¹⁶ Clapmar na tragu Tacitova pojma *arcana imperii* iz *Anala* ističe najprije da svaka znanstvena disciplina (teologija, jurisprudencija, trgovina, slikarstvo, ratno umijeće, medicina) ima svoje tajne (*arcana*). Sve one upotrebljavaju stanovite *zahvate*, pa i lukavstvo i obmanu da bi postigle svoj cilj. Samo su državi svagda prijeko potrebni stanoviti podvizi kako bi pobudili privid slobode (*simulacra imperii seu libertatis*), koji kao čista dekoracija umiruju, pacificiraju puk. Iz cijele arkanske literature, napose iz Clapmarovih razlaganja, slijedi naročita pragmatička potreba da se dobro smišljenim i proraču-

natim planom održi vladajući poredak u kojem je interes vladara i interes države jedno te isto.

Postoji razlika među državnim tajnama. U tzv. *arcana imperii* spadaju stvarno postojeće moći države u normalnim vremenima, a različitim formama države (monarhija, aristokracija, demokracija) odgovaraju različite metode pomoću kojih se puk drži

**NIJE SVEJEDNO
OBLIKUJE LI SE
JAVNOST PREMA
DIKTATU, DAKLE
S VRHA DRŽAVNE
PIRAMIDE,
ILI JE REZULTAT
PROCESA RAZLIČITIH
UTJECAJA I
ČINITELJA**

u miru, od kojih se najčešće koriste gola ili prazna prava (*iura inania*) koja omogućuju politički beznačajno sudjelovanje naroda u državnim zbivanjima, dakako uz mnogo iskorištavanja

nje ljudske sujete. *Arcana dominationis*, pak, tiču se zaštite i obrane vladajućih lica prilikom izvanrednih događaja, pobuna i revolta i predviđaju sredstva kojima se takve pojave mogu okončati. Pritom se revoltiranom puku mora sve obećati kako bi se kasnije, u pogodnom trenutku, takvo obećanje moglo povući (*populo tumultuanti et feroci satius est ultro concedere, vel ea quae contra bonos mores postulant, quam Rem publicam in periculum vocare. Nam postea sedate populo retractari possunt*). Svejedno, između obje vrste *arcana* nema bitnih razlika jer je sudbina države povezana sa sudbinom vladara.

Pa ipak, Clapmar je inaugurirao nove pojmove i diferencije. Tako se *arcana dominationis*, kao prijeko potrebno sredstvo vlasti treba odvojiti od tzv. *flagitia dominationis*, od zloupotrebe si-

¹⁴ Ibidem, 610.

¹⁵ Uz izlaganje u tekstu, Schmitt 1928: 14–19.

¹⁶ O životu i djelu Clapmariususa, vidi Stolleis, 1990: 37–72.

le, tiranije ili od *cattiva ragione di Stato* (loš državni razlog). On potom dovodi obje vrste *arcana* u pojmovnu oprečnost prema *iura imperii* i *iura dominationis*. U *iura imperii* ulaze prava suverena (*summum imperium*), napose pravo suverena da donosi zakone. Za razliku od *iura imperii*, *arcana imperii* sadrže tajne poslove i prakse pomoću kojih se održavaju suverena prava. Pod pojmom *iura dominationis* Clapmar je podrazumijevao pravo izvanrednog stanja: imatelj tog prava u slučaju nužde i u interesu državne egzistencije, javnog mira i sigurnosti smije odstupiti od općeg prava (*ius commune*). Rat i nemiri su najvažniji slučajevi u kojima se primjenjuje pravo izvanrednog stanja¹⁷. Kao takvo ono je *ius speciale* naspram normalnog prava suverena koje je *ius generale*. Osim poštovanja božanskog prava (*ius divinum*), pravo izvanrednog stanja (*iura dominationis*) nema nikakvih drugih ograničenja, pa ga je Clapmar zvao *nešto kao legitima tiranija*.

Dakle, arkanska teorija apsolutizma i danas jasno odražava samu tajnu bit vlasti, dakako najviše i ponajprije svake apsolutističke, pogotovo autoritarne i totalitarne vlasti. Srž *državnog razloga* kao umijeća vladanja upravo je njegov *arcantum*. Otkriće *državnog razloga* pokazuje nam da je *res publica* najčešće bila i ostala puka *res privata* posjednika državne moći i da su oni, pozivajući se dakako na *javno dobro*, zapravo branili i brane svoje sebične interese protiv puka. Postojanje arkanske prakse, njezino ustrajavanje čak i u današnjoj državnoj politici, ponajbolje otkriva činjenicu da tzv. javna vlast nosi sve značajke privatnosti i

tajnosti. Pravna znanost poznaje podjelu na *javno* i *privatno* pravo. Dok privatno pravo čine tzv. građansko, stvarno, obligacijsko i obiteljsko pravo, javno pravo (*das öffentliche Recht*) je zapravo državno pravo.

GRAĐANSKO DRUŠTVO POSTOJI TAMO GDJE JE JAVNIM ZAKONIMA OSIGURANO VLASNIŠTVO, TO JEST MJESTO GDJE SE STJEČU UVJETI POD KOJIMA PROIZVOLJNOST POJEDINCA MOŽE BITI OPĆIM ZAKONOM UJEDINJENA S PROIZVOLJNOŠĆU DRUGIH

Kant ga definira sljedećim riječima: 'Javno pravo' je *sadržaj/skup ('Inbegriff')* zakona kojima je za uspostavu pravnog stanja potrebno opće objavljivanje/obnarodovanje ('*Bekanntmachung*').¹⁸ Kant odmah potom obrazlaže ovu odredbu javnog

prava kao sustava zakona za jedan narod kao mnoštvo ljudi ili za mnoštvo naroda koji, stojeći u međusobnom utjecaju, imaju potrebu za pravnim stanjem, odnosno uređenjem pod jednom voljom koja ih ujedinjuje, ustavom (*constitutio*). Državu (*civitas*) definira Kant kao *ujedinjavanje mnoštva ljudi pod pravnim zakonima*.¹⁹

U područje javnog ili državnog prava spada prvenstveno *zakonodavstvo* u najširem smislu na kojemu počiva državna djelatnost kao navlastita javna djelatnost. S donošenjem zakona tijesno je povezana ustanova suverene vlasti. No u pojmu suverenosti valja razlikovati najvišu vlast jednoga, koja je povijesno bila izražena u

¹⁷ Vidi Agamben 2004.

¹⁸ Kant, 1968a: 428.

¹⁹ Ibidem, 430.

apsolutnoj monarhiji, i vlast puka (pučku suverenost), koja je tekovina velikih revolucija i utjecaja racionalnog prirodnog prava. Prema demokratskoj tradiciji ili tradiciji pučke suverenosti, sami građani sačinjavaju državu. Prema nedemokratskoj, apsolutističkoj tradiciji država je istoznačna s apsolutnim suverenom koji kazuje: *Država, to sam ja*. U toj fundamentalnoj razlici ogleđa se i različiti pristup značenju i domašaju *javnog prava* kao jednog utjecajnog dijela ili segmenta javnosti. Jer nije svejedno oblikuje li se javnost prema diktatu, dakle s vrha državne piramide, ili je rezultat procesa različitih utjecaja i činitelja, odnosno procesa u kojem manje ili više djeluju slobodne i spontane snage kojima javno pravo stvara inicijativni prostor. Time je Kant konačno uspostavio razliku između područja javnosti i područja privatnosti, odnosno *građanskog društva*.

Ukratko rečeno, građansko društvo postoji tamo gdje je javnim zakonima osigurano vlasništvo, to jest mjesto gdje se stječu uvjeti pod kojima proizvoljnost pojedinca može biti općim zakonom ujedinjena s proizvoljnošću drugih. Ovo javno priznanje privatnih interesa i vlasništva moguće je jedino i samo u društvu gdje vlada *pravni poredak* kao sfera *izvanjskosti*.

Posve je razumljivo da Kant suglasno tomu ne dopušta nikakvo ograničenje osobne slobode ako ono nije dobrovoljno, odnosno ako nije samoograničenje. Prisila u građanskom društvu ne smije pojedincu biti nametnuta odozgo, na heteronoman način, jer bi se time ugrozilo temeljno načelo autonomije (samozakonodavstva) kao načelo slobode.

Zakon i zakonska vlast najviši su autoritet u pravnoj i političkoj filozofiji. No za-

kon je zapravo poopćena privatnost građanskog društva u kojem se nipošto ne ukidaju suprotstavljeni interesi individua u nekom zajedničkom interesu, nego samo bivaju *izbalansirani* putem zakona koji ima autoritet vlasti. ■

LITERATURA

1. Agamben, G. (2004.) *Stato di eccezione*. Torino.
2. Arendt, H. (1994.) *Vita activa oder Vom tätigen Leben*. München – Zürich.
3. Freud, S. (1953.) *Das Unbehagen in der Kultur*. Frankfurt/M. – Hamburg.
4. Habermas, J. (1990.) *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Frankfurt/M.
5. Kant, I. (1968.) Über den Gemeinspruch: das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis, u: isti, *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik* (= *Kant Werke*, sv. 11). Frankfurt/M.
6. Kant, I. (1968a.) *Metaphysik der Sitten* (= *Kant Werke*, sv. 8). Frankfurt/M.
7. Plessner, H. (1985.) Das Problem der Öffentlichkeit und die Idee der Entfremdung, u: isti, *Schriften zur Soziologie und Sozialphilosophie* (= *Gesammelte Schriften*, sv. 10). Frankfurt/M, str. 212–226.
8. Schmitt, C. (1928.) *Die Diktatur*. Berlin.
9. Schmitt, C. (2003.) *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954*. Berlin.
10. Stolleis, M. (1990.) *Staat und Staatsraison in die frühen Neuzeit*. Frankfurt/M.
11. Weber, M. (1922.) *Grundriss der Sozialökonomik*, III Abteilung: Wirtschaft und Gesellschaft. Tübingen.
12. Welwei, K. W. (1998.) *Die griechische Polis: Verfassungen und Gesellschaft in archaischer und klassischer Zeit*. Stuttgart.